

І. В. ЖУРЖА*

**ВИСТАВКА ДОКУМЕНТІВ ЦЕНТРАЛЬНИХ ДЕРЖАВНИХ
АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ “ЧОРНОБИЛЬ: ТРАГЕДІЯ,
ВІДОБРАЖЕНА В ДОКУМЕНТАХ”
(25 квітня 2016 р., м. Київ)**

26 квітня 2016 р. минуло 30 років від моменту аварії на Чорнобильській атомній електростанції – найбільшій техногенній катастрофі за всю історію ядерної енергетики, яка назавжди змінила Україну. Відповідно до Указу Президента України П. О. Порошенка, 2016-й рік оголошено роком вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і пам’яті жертв Чорнобильської катастрофи та затверджено відповідний перелік заходів. Серед них, зокрема, організація та проведення науково-практичних, культурно-мистецьких та просвітницьких заходів, спрямованих на всебічний аналіз причин, перебігу та наслідків аварії на ЧАЕС. Безумовно, саме документальні джерела Національного архівного фонду (НАФ) є найбільш вичерпним джерелом інформації для висвітлення трагічних подій квітня 1986 р. Зважаючи на це, спільними зусиллями Центрального державного архіву громадських об’єднань України (ЦДАГО України), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) і Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного) підготовлено та проведено урочисту презентацію документальної виставки “Чорнобиль: трагедія, відображена в документах”.

Головна мета виставки полягала у розкритті інформаційного потенціалу документів НАФ щодо причин, масштабів і наслідків Чорнобильської катастрофи. На огляд громадськості були представлені документи державних і партійних органів УРСР та СРСР із фондів ЦДАГО України, ЦДАВО України, ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного, Галузевого державного архіву МВС України, державних архівів Житомирської, Київської, Львівської і Рівненської областей, унікальність яких полягає в тому, що, об’єднані однією експозицією, вони віддзеркалюють повний цикл подій, що відбувалися – від моменту прийняття рішень та впровадження їх у життя, до отримання інформації про їх реалізацію.

Експозиція, що побудована за проблемно-хронологічним принципом, розкривала інформацію: про радіаційний рівень та дозові наванта-

* *Журжа Ірина Валеріївна* – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу використання інформації документів Центрального державного архіву громадських об’єднань України.

Перший заступник Голови Державної архівної служби України І. Кісіль та директор ЦДАГО України О. Бажан під час урочистого відкриття виставки “Чорнобиль: трагедія, відображена в документах”.
ЦДАГО України, 25 квітня 2016 р.

ження, морально психологічний стан населення; заходи із розселення, працевлаштування, медичного та побутового обслуговування громадян, евакуйованих із зони ЧАЕС; проблеми, які виникали в ході ліквідації наслідків аварії і вирішення питань щодо соціального захисту ліквідаторів та вшанування пам’яті загиблих.

В урочистому відкритті виставки взяли участь: перший заступник Голови Державної архівної служби України І. Кісіль, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності Н. Колесніченко-Братунь, директор ЦДАВО України Н. Маковська, директор ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного В. Берковський. Серед почесних гостей виставки були: Перший секретар Посольства Республіки Білорусь в Україні Г. Пузирний, заступник голови об’єднання військовослужбовців “Союз Чорнобиль” Збройних Сил України О. Авдеев, консультант секретаріату комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи Л. Войтович, заступник завідувача відділу організаційної роботи ЦК Профспілки працівників атомної енергетики та промисловості України О. Колеснікова, фотокореспондент, учасник ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС О. Калашніков, відповідальні

Керівники державних архівів України на відкритті виставки документів “Чорнобиль: трагедія, відображена в документах”. Зліва направо: директор ЦДАВО України Н. Маковська, директор ЦДКФФА України імені Г.С. Пшеничного В. Берковський та директор ЦДАГО України О. Бажан. ЦДАГО України, 25 квітня 2016 р.

працівники Державної архівної служби України, директори та працівники архівних установ, представники громадськості та ЗМІ.

Відкрила виставку директор ЦДАГО України О. Бажан. Вона розповіла про загальну концепцію виставки, зацентувала увагу на вперше презентованих широкому загалу документах, що висвітлюють реакцію міжнародної спільноти на Чорнобильську катастрофу та позицію керівництва радянської держави щодо її інформування з проблем ліквідації наслідків аварії, а також закликала присутніх уважно ознайомитися з представленими документами та зробити свої власні висновки про квітневі події 1986 р. Свій виступ О. Бажан завершила оголошенням хвилини мовчання на знак вшанування пам’яті загиблих під час аварії на ЧАЕС.

Запрошений до слова І. Кісіль зосередив увагу присутніх на героїчних діях ліквідаторів, які вже з перших хвилин ціною власного життя намагалися локалізувати руйнівні наслідки аварії та врятували сотні тисяч людських життів. Н. Колесніченко-Братунь наголосила на першочерговому значенні роботи архівів України з об’єктивного висвіт-

«28» апреля 1986 г.

№ 288с/ГД

Розсекречено

Секретно

экз. № 1

ЦК КОМПАРТИИ УКРАИНЫ

27 апреля продолжались работы по выяснению причин и ликвидации последствий аварии на Чернобыльской АЭС.

После медицинского обследования специальным самолетом в город Москву отправлено 104 человека (всего за два дня - 130 человек).

По решению Правительственной комиссии в 14 часов была начата эвакуация населения. Она прошла организованно и к 18 часам была закончена.

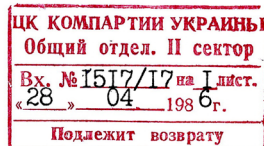
Эвакуировано 44.460 человек. Они размещены в частном секторе 43 населенных пунктов Полесского и 10 - Иванковского районов. Часть населения убыла из г. Припяти на железнодорожном или личном транспорте (в городе зарегистрировано более 2 тыс. личных автомашин, 1,3 тыс. мотоциклов). Количество таких лиц уточняется. 1,2 тыс. местных жителей обучаются в городе Киеве.

Эвакуационной комиссией, исполкомами местных Советов принимаются меры к трудоустройству эвакуированных, определению детей в школы, детсады. Органами внутренних дел осуществляется их временная прописка. Охрана общественного порядка в г. Припяти, Чернобыльском, Полесском и Иванковском районах обеспечивается по усиленному варианту.

Министр

И.Гладуш

мб.444

Доповідна записка міністра внутрішніх справ УРСР І. Гладуша в ЦК КПУ про евакуацію населення із зони аварії на Чорнобильській АЕС. 28 квітня 1986 р. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 25, спр. 2996, арк. 6.

*Секр ЦК
Мне не все ясно.
А как там обстоят
дела в области?
Прочитайте, пожалуйста,
документы от 23.5.86*

МИНИСТЕРСТВО
ОХОРОНЫ ЗДОРОВЬЯ
УРСР
252021, г. Киев, ул. Кирова, 7
тел. 93-61-94
№ 283с
На № 1654/44, 1655/43 от 13.5.86г

15
МИНИСТЕРСТВО
ЗДРАВООХРАНЕНИЯ
УССР
252021, г. Киев, ул. Кирова, 7
тел. 93-61-94
Розсекречено
Секретно
экз. № 1

Центральный Комитет Компартии Украины
оздоровлении детей дошкольного возраста и беременных женщин и усилении санитарно-просветительной работы

Министерство здравоохранения УССР сообщает, что оздоровление школьников г.Киева в пионерских лагерях других областей республики проводится в плановом порядке.

Дети первого года жизни и дошкольного возраста не требуют специального оздоровления за пределами г.Киева.

Пребывание беременных женщин в г.Киеве и Киевской области за исключением некоторых районов также не представляет опасности для организма женщины и будущего ребенка.

Медицинские работники проводят широкую санитарно-просветительную работу среди местного населения и эвакуированных.

Рекомендации населению о правилах поведения, соблюдения личной гигиены на этот период освещаются в прессе, по радио и телевидению.

Осуществляется усиленное медицинское наблюдение за состоянием здоровья детей и беременных женщин г.Киева и Киевской области

Министр *А.Е.Романенко* А.Е.Романенко

уч. № 359

24.11.84. Киев, тип. № 1. Зак. 42106—100 т.

КОНТРОЛЬ
ЦК КОМПАРТИИ УКРАИНЫ
Общий отдел. II сектор
Вх. № 1786/22 на I лист.
« 28 » 05 1986 г.
Подлежит возврату

Повідомлення міністра охорони здоров'я УРСР А. Романенка в ЦК КПУ про оздоровлення дітей дошкільного віку та вагітних жінок і посилення санітарно-просвітницької роботи. 13 травня 1986 р. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 25, спр. 2998, арк. 15.

Приложение № 2
к решению Правительственной комиссии
от 24 сентября 1987 г.

ПЕРЕЧЕНЬ СВЕДЕНИЙ,

по вопросам аварии на Чернобыльской АЭС и ликвидации ее последствий, не подлежащих опубликованию в открытой печати, передачах по радио и телевидению

1. Сведения об уровне радиационного загрязнения по отдельным населенным пунктам, превышающие предельно допустимый уровень (ПДУ).

2. Сведения о результатах отдельных измерений уровней радиации, изотопного состава отдельных проб почвы, воды, осадков, воздуха, сельскохозяйственной продукции, продуктов питания, флоры и фауны, превышающих предельно допустимый уровень (ПДУ) и предельно допустимую концентрацию (ПДК).

3. Сведения о результатах оценки экономического ущерба от радиационного загрязнения по отдельным хозяйствам.

4. Сведения о затратах на внедрение новых агротехнических, агрохимических и зооветеринарных мероприятий, а также технологий переработки отдельных видов сырья, обеспечивающих снижение перехода радионуклидов в конечный продукт.

5. Сведения о концентрации радионуклидов в сельскохозяйственной продукции в зоне отчуждения и за ее пределами, превышающей ПДК, с привязкой к географическим точкам.

6. Сведения о фактах поражения сельскохозяйственных и диких животных в результате воздействия на них радиационного загрязнения.

7. Сведения о фактическом поражении лесов в результате радиационного загрязнения.

8. Сведения о проводимых противорадиационных мероприятиях и профилактике внутреннего облучения населения в ранее не заявленных районах.

21039

лення причин, перебігу і наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та подякувала організаторам виставки за їх вагомий внесок у цю справу. Н. Маковська, представивши документи з фондів ЦДАВО України, поринула у власні спогади про той трагічний день, передавши присутнім відчуття розгубленості і тривоги, які поселилися тоді в душах мільйонів українців. В. Берковський запросив присутніх до перегляду унікального документального фільму з фондів ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного, присвяченого першим дням ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Вперше увазі широкого загалу громадськості були запропоновані документи, що висвітлюють реакцію міжнародної спільноти на Чорнобильську катастрофу та позицію керівництва радянської держави щодо її інформування з проблем ліквідації наслідків аварії. Всього на виставці було репрезентовано близько 100 маловідомих документів і фотоматеріалів, що об'єднані в тематичні розділи. Вступний розділ експозиції побудований на контрасті документів і фотоілюстрацій часів до аварії та перших днів після неї: новозбудоване, квітуче місто атомників Прип'ять – зруйнований 4-й енергоблок Чорнобильської АЕС. Перші звістки про катастрофу містять документи Київського обкому Компартії України, направлені до ЦК Компартії України та ЦК КПРС (ЦДАГО України, ф. 1, оп. 25, спр. 2997, арк. 1–3). Про морально-психологічний стан населення республіки свідчать повідомлення відділу організаційно-партійної роботи ЦК Компартії України (ЦДАГО України, ф. 1, оп. 25, спр. 2995, арк. 4–6).

Основна тема наступного розділу виставки – переселення, розміщення, працевлаштування та соціальне забезпечення громадян, евакуйованих із зон радіаційного забруднення. Показники кількості переселенців відображені в доповідних записках Ради Міністрів УРСР до ЦК Компартії України. Про перші кроки у напрямку соціального захисту цієї категорії населення свідчить, зокрема, постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 20 червня 1986 р. про відшкодування матеріальних збитків населенню, евакуйованому із населених пунктів зони відчуження Чорнобильської АЕС (Держархів Київської обл., ф. П-5, оп. 118-г, спр. 7, арк. 31, 35).

Організаційні заходи з ліквідації наслідків аварії відбилися у документах, що увійшли до третього розділу експозиції. Вони представлені посвідченнями, перепустками, військовим квитком із записом про перебування в зоні катастрофи, пам'яткою про правила поведінки на радіоактивно-забрудненій території. Першочерговими завданнями визначалися дезактивація та організація охоронної зони на забруднених територіях. Про це йшлося у постановах ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 22 травня 1986 р.: “Про заходи із забезпечення введення в експлуатацію резервних енергоблоків Чорнобильської АЕС” (ЦДАГО

України, ф. 1, оп. 25, спр. 2993, арк. 13–19), “Про проведення дезактиваційних робіт у районах УРСР та БРСР, що зазнали радіоактивного забруднення у зв’язку з аварією на ЧАЕС” від 29 травня 1986 р. (Держархів Київської обл., ф. П-5, оп. 118-г, спр. 1, арк. 1) та ін.

У комплексі заходів з ліквідації наслідків аварії пріоритетним визначалося питання спостереження за станом здоров’я населення та його подальшого оздоровлення. Значний інтерес викликає довідка міністра охорони здоров’я УРСР А. Романенка в ЦК Компартії України щодо очікуваних дозових навантажень на дитячі контингенти м. Києва у зв’язку з аварією на ЧАЕС від 26 травня 1986 р. (ЦДАГО України, ф. 1, оп. 25, спр. 2998, арк. 18–19).

Наступний розділ виставки присвячений найменш висвітленому аспекту аварії на Чорнобильській АЕС – реакції міжнародної спільноти та еволюції позиції радянської влади щодо інформування з проблем Чорнобильської катастрофи. Його репрезентують, зокрема, доповідна записка міністра закордонних справ УРСР В. Кравця в ЦК Компартії України про роботу з іноземними громадянами у зв’язку з аварією на Чорнобильській АЕС від 1 травня 1986 р. (ЦДАГО України, ф. 1, оп. 25, спр. 2996, арк. 14–15); доповідна записка відділу зарубіжних зв’язків ЦК Компартії України про деякі питання міжнародного співробітництва з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС від 13 жовтня 1989 р. (ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2612, арк. 77–79); витяг із директив делегації України на 46-у сесію Генеральної Асамблеї ООН щодо питань, пов’язаних із аварією на Чорнобильській АЕС та ліквідації її наслідків від 13 вересня 1991 р. (ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 2144, арк. 53, 57, 59, 60) та ін. Дозований характер інформування іноземних держав із зазначеної проблематики пояснює представлене в експозиції рішення Урядової комісії СРСР із ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС від 24 вересня 1987 р. щодо переліку відомостей, які підлягали засекреченню (ЦДАГО України, ф. 1, оп. 25, спр. 3166, арк. 173–175).

Останній розділ виставки висвітлює питання нагородження ліквідаторів аварії на ЧАЕС та вшанування пам’яті загиблих. Серед його документів, зокрема, витяг із Указу Президії Верховної Ради УРСР від 30 грудня 1986 р. про нагородження медаллю “За відвагу на пожежі” осіб, які відзначилися при ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС (ЦДАВО України, ф. 1, оп. 24, спр. 9245, арк. 1, 20).

26 квітня назавжди стало для України днем скорботи та пам’яті. З пропозицією стосовно щорічного вшанування цього дня як “День Чорнобиля” 28 березня 1990 р. звернулася до ЦК Компартії України голова Верховної Ради УРСР В. Шевченко (ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2761, арк. 7, 8). У четверту річницю аварії пройшов благодійний

телемарафон “Чорнобиль” (ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2795, арк. 23–24).

Значна кількість із представлених документів знаходиться на зберіганні в ЦДАГО України у фондах Центрального Комітету Компартії України (ф. 1, описи 2, 6, 10, 11, 16, 17, 25, 32, 55) та Центрального Комітету ЛКСМУ (ф. 7, описи 18, 19). Вони охоплюють період з 1971 р. до 1991 р. і розкривають три основні тематичні напрями: роботи з будівництва та введення в експлуатацію Чорнобильської АЕС, перебіг аварії та заходи з ліквідації її наслідків, соціально-економічна, медична допомога постраждалим та відзначення учасників ліквідації наслідків аварії. Особливий інтерес представляють документи з т. зв. “окремої папки”, оскільки вони мали характер підвищеної секретності і призначалися лише для вузького кола осіб політичного керівництва (ф. 1, описи 16, 17), документи загального відділу ЦК Компартії України (секретна частина) (ф. 1, описи 25, 32) та документи конференцій, пленумів і бюро обласних комітетів, надіслані до ЦК Компартії України (ф. 1, оп. 55). Для дослідження участі молоді у ліквідації аварії на ЧАЕС та її наслідків важливими є документи фонду 7 опису 18 “Стенограми і протоколи з’їздів, пленумів, засідань Бюро і Секретаріату ЦК ЛКСМ України” та опису 19 “Стенограми і протоколи конференцій, пленумів, активів, зборів та засідань бюро обласних комітетів ЛКСМ України”.

На сьогоднішній день у фондах ЦДАГО України зберігається більш ніж 1300 документів із проблематики аварії на Чорнобильській АЕС, проте, ця цифра не є остаточною, оскільки їх виявлення триває.